

УДК: 316.346.32-053.6:061.2

DOI: 10.31499/2307-4906.2.2019.168410

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ В ІНСТИТУТАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Ступак Оксана, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет».

ORCID: 0000-0001-6732-4569

E-mail: stupak.oksana.ua@gmail.com

У статті представлені теоретичні позиції низки науковців щодо сутнісних та структурних характеристик громадянського суспільства. Метою дослідження виступив аналіз методологічних підходів до формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства. Виокремлено підходи, що обумовлюють методологічні засади дослідження, становлять підґрунтя до формування структурних компонентів соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства. Такими підходами визначені: системним, суб'єктно-діяльним, особистісно-орієнтованим, функціональним.

Ключові слова: соціальна активність, методологічний підхід, інститут громадянського суспільства, системний підхід, суб'єктно-діяльний підхід, особистісно-орієнтований підхід, функціональний підхід.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE PROCESS OF FORMING SOCIAL ACTIVENESS OF YOUTH IN CIVIL SOCIETY INSTITUTES

Stupak Oksana, PhD in Pedagogics, Associate Professor, State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University», Department of Management.

ORCID: 0000-0001-6732-4569

E-mail: stupak.oksana.ua@gmail.com

The article presents the theoretical positions of a number of scholars on the essential and structural characteristics of civil society, since positive social activeness, in contrast to the youth's social behavior, demonstrates an active social position in civil society institutions. The purpose of the study was to analyze the methodological approaches to the formation of social activeness of youth in civil society institutes. A number of modern methodological approaches are provided by the general theoretical, socio-pedagogical patterns, which in turn constitute the basic saturation of scientific research, the identification of certain ideological orientations, philosophical and general scientific trends of pedagogical research, their impact on the solution of the tasks. The approaches, which determine the methodological principles of the research, are distinguished, they form the basis for the formation of the motivational-valuable, content-cognitive, socially-active and reflexivity-estimating components of youth's social activity in civil society institutes. The following approaches are defined: systemic, subjective-activity, person-oriented, functional.

The systemic approach as a theoretical and methodological basis of the research serves as the key and determines the possibility of allocating the system forming the youth's social activity, considering it as a complex component in the system of personality development. The subjective-activity approach makes it possible to identify factors influencing the subjectivity of a young person's position, the development of

social activity during their activities in civil society institutions. The personality-oriented approach helps to create the institutions of civil society conditions for a full-fledged manifestation and harmonious development of all personal functions of a young man on the path of formation of social activity. The functional approach implements the idea of integrity, structuring and functionality. The integrity of the process of forming the social activity of young people is traced in the unity of components of its formation system (goals, tasks, content, forms, methods, means for achieving the result).

Keywords: *social activity, methodological approach, institute of civil society, systemic approach, subject-activity approach, person-oriented approach, functional approach.*

Сучасний демократичний та європейський вектор розвитку українського суспільства сприяє становленню дієздатних та ефективних інститутів, функціональна діяльність яких спрямована на забезпечення участі молоді в процесі реформування державних та громадських устроїв. Водночас аналіз діяльності інститутів громадянського суспільства показав актуальність дослідження питання молодіжної участі в них. Тоді як змістовно-компонентний аналіз соціальної активності молоді виявив певні сфери актуалізації в таких інститутах громадянського суспільства як громадські організації, молодіжні центри, молодіжні ради, благодійні фонди. Доцільним етапом наукового дослідження вбачається представлення методологічних підходів, які сприяють процесу формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

Дослідження проблеми формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства перекликається безпосередньо з громадянськими аспектами процесів виховання молоді, оскільки позитивна соціальна активність на відміну від асоціальної поведінки молоді свідчить про активну громадську позицію в певних соціальних інститутах.

Поняття «громадянськість» є предметом дослідження в педагогіці і соціології, у політології і правознавстві. У Концепції громадянського виховання особистості визначено, що громадянськість – це інтегрована якість особистості, яка формується в процесі громадянського виховання. Громадянськість це – багатоаспектне поняття і є фундаментальною духовно-моральною якістю, світоглядною характеристикою особистості, що має культурологічні засади [8, с. 6–7].

Дослідження методологічного підґрунтя формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства звертає до теоретичних засад становлення та розвитку громадянського суспільства в науковій думці. У цьому контексті варто відзначити, що фундаментом ідеї громадянського суспільства виступає проблема відносин суспільства та держави, влади та людини. Державна влада прагне до розширення своїх повноважень та встановлення тотального контролю над суспільством, тоді як відстоювання своїх прав та свобод протидіє цій тенденції, обмежує державне свавілля та прямує до розбудови правової державної політики та громадянського суспільства.

Сучасні концепції розвитку громадянського суспільства засновані на історичних передумовах партнерських відносин державного та громадського секторів (А. Грамші, Н. Еліас, Т. Карозерс, Р. Патнема, А. Токвіль тощо). Проблематику громадянського суспільства ефективно та послідовно розробляли західні дослідники, серед яких Дж. Александер, Б. Вейсброд, Е. Геллнер, Р. Дарендорф, Є. Джеймс, Дж. Кін, Д. Коген, Л. Саламон, Х. Хансман, І. Шапіро та інші. Розуміння громадянського суспільства як певної сфери соціуму, що існує поряд з державою, але незалежно від неї, реалізуючи

побутові інтереси громадян чи їх об'єднань поділяли Ю. Габермас, К. Гаджиев, Р. Дарендорф, М. Кеннеді, Е. Коен, Джин. Коен, А. Мігранян, Л. Растрепо та ін. Значний внесок у розробку концепту громадянського суспільства зробили дослідники: В. Амелін, В. Варивдін, В. Вітюк, Г. Голосов, В. Оболенський, Ю. Резнік, О. Ільїн, О. Кочетков, С. Перегудов, А. Цуладзе та інші.

У контексті нашого дослідження варто відзначити, що терміном «громадянське суспільство» у політичній науці, на думку Г. Зеленько позначають сукупність наявних у суспільстві неполітичних та некомерційних відносин, на які держава на здійснює впливу. Структурними компонентами громадянського суспільства виступають добровільні громадські організації, політичні партії, якщо вони не здійснюють державну владу; незалежні ЗМІ, громадська думка, вибори та референдуми; залежні від громадськості елементи судової та правоохоронної системи; розподільчо-регулятивні інститути сучасної держави. Водночас ключовою фігурою у громадянському суспільстві є громадянин, статус якого розкривається через поняття «участь». Відповідно громадянське суспільство виступає феноменом, який має кількісні (структурні підрозділи неполітичної сфери) та якісні (форми політичної та громадської участі) ознаки зі встановленою комунікація між державою та суспільством [6, с. 7–8].

Одним з найважливіших елементів громадянського суспільства на думку В. Земогляда виступає його автономія, що передбачає самостійність різних сфер і асоціацій – підприємств, профспілок, університетів, науки, преси, об'єднань представників окремих професій та інших різноманітних об'єднань. Роль держави відносно цих організацій та інститутів має зводитися до встановлення найбільш загальних рамок у вигляді закону, який би регулював правила гри, що не загрожуватимуть правам і свободам громадян. Автономія різних сфер суспільства передбачає самоорганізацію у вигляді створення відповідних асоціацій та об'єднань, демократичне внутрішнє життя яких має важливе значення для громадянського суспільства. Мережі громадянських асоціацій, організацій та інтересів формують у громадян, у тому числі молоді, навички співробітництва, солідарності, колективізму, сприяють артикуляції та агрегації соціальних інтересів, роблять певний внесок у розвиток співробітництва в суспільстві. Асоціативна активність сприяє закріпленню у взаємовідносинах норм взаємної підтримки і створює підґрунтя для загальної довіри, що, безумовно, допомагає розв'язати дилему гармонізації співвідношень колективного та індивідуального, громадянського та політичного суспільства [6, с. 234].

Заслуговує уваги думка американських дослідників Джин Л. Коен та Ендрю Арато, які визначають громадянське суспільство як місце розташуванням одночасно приватної та суспільної сфер, де громадяни мають можливість об'єднуватися, дискутувати, розмірковувати, визначати загальні тенденції впливу на політичне суспільство. Інституції та структури громадянського суспільства здатні справляти вплив передусім на державотворчі процеси, опозиціонуючи проекти законів, вносячи до них доповнення та зміни або пропонуючи нові. Правовиконавча складова також є полем для діяльності громадянського суспільства [9].

Із позиції теорії держави і права розвиток демократичних засад в країні обумовлює рівноправні партнерські відносини державних інституцій та громади у вирішенні соціально-економічних, гуманітарних і політико-правових завдань. У цьому випадку організація громадянського суспільства забезпечується наданням якісних та економічно ефективних соціальних послуг; шляхом поширенням благодійництва та

надання адресної і оперативної благодійної допомоги; представленням та просуванням інтересів різних груп населення; участю громадян в ухваленні рішень. Проводячи таку діяльність, інституції громадянського суспільства нейтралізують патерналістські очікування громадян, підтримують та відтворюють демократичну політичну культуру, а також відіграють політичну роль у забезпеченні суспільної стабільності [4, с. 13].

Значна увага науковців різних галузей знань до визначення дефініції «громадянське суспільство» свідчить про його динаміку, розвиток його атрибутів, адже воно є однією з ознак державності. Як суспільне явище громадянське суспільство має свою структуру, функції, чинники, засади та принципи розвитку, джерела існування, цінності тощо.

Структурно громадянське суспільство уявляють у вигляді діалектичної сукупності чотирьох основних сфер: політичної – відносини, що виникають в зв'язку із задоволенням політичних інтересів і свобод шляхом забезпечення участі громадян у різного роду партіях, рухах, державних і громадських справах, асоціаціях; економічної – економічні відносини і насамперед відносини власності; соціальної – утвердження середнього класу; духовної – віддзеркалення процесів функціонування і розвитку громадянського суспільства в суспільній та індивідуальній свідомості у вигляді наукових теорій, концепцій і у формі буденної свідомості, життєвого досвіду, традицій [3, с. 17].

Мета статті – проаналізувати методологічні підходи до формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

Проблеми методології педагогіки, у тому числі соціальної, досліджували О. Адаменко, В. Андрущенко, М. Богуславський, С. Гончаренко, Н. Іпполітова, В. Краєвський, В. Кремень, Т. Кристопчук, Т. Кун, В. Курило, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, К. Ушинський, Є. Хриков, Е. Юдін та ін. Питання методологічних підходів привертала увагу багатьох дослідників, зокрема І. Бех, Г. Васянович, В. Жигір'я, І. Зязюн, А. Коломієць, В. Кремень, Н. Ничкало та інші.

Методологія як наука про побудову людської діяльності науковцями розрізняється в декількох рівнях: змістом 1-го рівня методологія виступає як філософське знання; 2-й рівень становить загальнонаукову методологію (системний і діяльнісний підходи, характеристика різних типів наук, досліджень, їх етапи й елементи: гіпотеза, об'єкт і предмет дослідження, мета, завдання тощо); 3-й рівень становить конкретна наукова методологія, тобто сукупність методів, принципів дослідження і процедур, які застосовуються в тій чи іншій спеціальній науці, дисципліні, зокрема в педагогіці; 4-й рівень утворюють методика й техніка дослідження. Таким чином, дослідники констатують, що методологія педагогіки є системою знань про структуру педагогічної теорії, принципи підходу і способи набуття знань, що відображають педагогічну дійсність, а також системою діяльності з одержання таких знань і обґрунтування програм, логіки, методів і оцінки якості дослідницької роботи [2].

Методологію розуміють як загальну систему теоретичних знань, які виконують роль провідних принципів наукового пізнання, шляхів та засобів реалізації наукового дослідження. Особливість методологічних принципів полягає у визначенні вихідних наукових позицій, загальних для всіх галузей знань. Методологія науки передбачає виявлення об'єкта і предмета дослідження; постановку наукового завдання або проблеми; побудову (шляхом поєднання відомих елементів науково-методичного апарату) методу (або теорії) розв'язання даного наукового завдання (проблеми) і оцінки

його застосовності; аналізу обґрунтованості і оцінки достовірності одержуваних результатів; оцінки значущості опрацьованих методичних рекомендацій [12, с. 66].

Із іншого боку Л. Ваховський визначає методологію не просто як систему принципів і способів побудови теоретичної та практичної діяльності, а як проект пізнавальної діяльності, створений з урахуванням особливостей предмета пізнання й закономірностей мислення. Автор визначає більш ефективною методологією історико-педагогічних досліджень прескриптивну (нормативну) методологію, що характеризується конструктивністю, створюваною за допомогою розумового моделювання. Вона здатна розв'язати декілька ключових завдань, зокрема: забезпечити правильну постановку проблеми щодо її змісту та форми; покращити організаційну сторону дослідження; коректно інтерпретувати здобуті результати [1, с. 7–8].

У контексті нашого дослідження формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства, слушною є думка В. Степаненка [13, с. 3], що групова соціальна самоорганізація поза межами державних інституцій є постійно змінним суспільним процесом навіть у сталих демократіях. Оскільки громадянське суспільство залишається відносно новим феноменом посткомуністичної соціальної реальності, то його змістовне наповнення пов'язане з концептами прав і свобод вільного громадянина, включаючи право на добровільні асоціації та об'єднання, концепцією рівності громадян перед законом та правом приватної власності.

Отже, сучасні тенденції розвитку свідомих громадських позиції, їхня активна спрямованість на формування відповідальної молодіжної громади через інститути громадянського суспільства актуалізує питання щодо нових методологічних підходів, що сприятимуть якісному формуванню молоді української громади.

Важливо зазначити, що поняття методологічного підходу характеризується як сукупність ідей, що визначають загальну наукову світоглядну позицію вченого, принципів, що становлять основу стратегії дослідницької діяльності, а також способів, прийомів, процедур, які забезпечують реалізацію обраної стратегії в практичній діяльності. Відповідно до цього виділяють низку функцій методологічних підходів, що розкривають їхню роль та забезпечення успішної організації та здійснення наукового дослідження:

- філософсько-нормативна передбачає визначення вихідних світоглядних наукових принципів, що формують основу дослідницької діяльності, концепції, теорії;
- когнітивно-прогностична спрямована на організацію вивчення об'єкта дослідження з метою отримання нових знань про нього, висунення та обґрунтування припущень про можливі шляхи його удосконалення;
- конструктивно-праксеологічна передбачає виявлення та застосування способів, прийомів організації практичної діяльності з перетворення досліджуваного об'єкту [7, с. 13–14].

Із урахуванням мети нашого дослідження можна виділити роль методологічних підходів у контексті досліджуваної проблеми формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства – забезпечення методологічних засад пізнання та формування соціальної активності молоді з позиції вивчення теоретичного та практичного досвіду інститутів громадянського суспільства. Варто відзначити, що кожен з методологічних підходів сприяє вивченню досліджуваних явищ, проте не існує універсального підходу, що забезпечив би повноцінне досягнення поставлених завдань.

Водночас низка сучасних методологічних підходів забезпечують загально-теоретичні, соціально-педагогічні закономірності, які в свою чергу становлять базове насичення наукових пошуків, виокремлення певних світоглядних орієнтирів, філософських та загальнонаукових тенденцій педагогічного дослідження, їхнього впливу на вирішення поставлених завдань. Побудова концепції теоретичного та емпіричного дослідження, виокремлення принципів та методів відбуваються безпосередньо при якісному виборі методологічних підходів та пріоритетів. Виходячи з цього, методологічні засади дослідження проблеми формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства передбачають взаємозв'язок педагогічних та соціальних процесів, що базуються на певних методологічних принципах, зокрема: системності, об'єктивності, розвитку, науковості, цілісності, інтеграції, доказовості, всебічності, сутнісного аналізу, єдності історичного і логічного, наступності, єдності зовнішніх впливів і внутрішніх умов розвитку та активної діяльності.

Науково-педагогічна думка звертається до низки методологічних підходів, таких як: системний, особистісно-орієнтовний, діяльнісний, діалогічний, культурологічний, антропологічний, аксіологічний, компетентнісний, синергетичний. Виходячи із завдання даного підрозділу представимо зведену характеристику даних методологічних підходів (таблиця 1).

Таблиця 1

**Характеристика методологічних підходів
в соціально-педагогічних дослідженнях**

Автори	Засади підходу	Змістовність підходу
Системний підхід		
А. Авер'янов, В. Афанасьєв, І. Блауберг, Ф. Корольов, В. Кузьмін, В. Садовський, А. Урсул, П. Щедровицький, Е. Юдін та ін.	Спирається на домінуючу роль цілого стосовно його частин	<ul style="list-style-type: none"> – послідовний перехід від загального до часткового, коли в основі цього переходу лежить певна визначена мета; – послідовність процедур для створення складноорганізованого об'єкта як системи, а також спосіб опису, пояснення, прогнозування поведінки таких об'єктів; – розглядає об'єкт (людину, предмет, діяльність, явища, події та ін.) навколишньої дійсності як систему, як цілісну множину елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто як систему
Особистісно-орієнтовний підхід		
А. Алексюк, М. Бердяєв, І. Бех, В. Біблер, Д. Богоявленська, Л. Божович, А. Брушлинський, Р. Вайнола, І. Зязюн, В. Котирло, В. Моляко, Н. Ничкало, О. Пехота, С. Сисоєва, І. Якиманська та ін.	врахування особистісних інтересів та індивідуальних особливостей людини, що забезпечує самореалізацію творчого потенціалу	<ul style="list-style-type: none"> – передбачає спрямованість освітнього процесу на особистість людини, яка навчається, врахування її потреб, інтересів, схильностей; – вимагає визнання унікальності особистості, її інтелектуальної та етичної свободи, права на повагу; – передбачає таку організацію діяльності об'єкта, за якої він усвідомлює себе як особистість, виявляє і розкриває свої можливості, творчі здібності і виступає активним учасником різних видів діяльності; – передбачає допомогу вихованцю в усвідомленні себе особистістю, у виявленні, розкритті його можливостей, становленні самосвідомості, в здійсненні особистісно значущих і суспільно прийнятних самовизначень, самореалізації, самоутвердження

Діяльнісний підхід		
Л. Виготський, П. Гальперин, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін.	Вибір форм дієвих відносин між суб'єктами	<ul style="list-style-type: none"> – організовує повноцінну в соціальному та етичному відношенні життєдіяльність; – створює умови для вільного вибору виду діяльності, досягнення позитивного результату спільної діяльності суб'єктів освітнього процесу; – актуалізує ідеї перетворювальної діяльності, свідомого підкорення діяльності ціннісним соціокультурним пріоритетам, ефективного самоуправління й творчої самореалізації, продуктивної неперервної самоосвіти, розвитку й саморозвитку особистісних і професійних якостей, інтересів і потреб особистості
Діалогічний підхід		
А. Орлов, Т. Яценко, І. Сергієнко, Н. Карпова	Діалог як вихідну суб'єкт-суб'єктних відносин	<ul style="list-style-type: none"> – заснований на вірі в позитивний потенціал людини, в її необмежені творчі можливості постійного розвитку та самовдосконалення; – підвищує пізнавальну активність та навчальну мотивацію особистості, розвиває творчий потенціал і пізнавальну компетентність (аналіз, синтез, рефлексія, самооцінка своїх навчальних дій); – інтеріоризація зовнішніх потреб професійної діяльності, свідомий розвиток і вдосконалення на цій основі професійно важливих якостей, знань, умінь і навичок
Культурологічний підхід		
В.Беляєв, Л. Штефан, А. Арнольдов, Т. Кисельова, В. Розін, А.О. Рижанова та ін.	Соціально-гуманістичну програму діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – сукупності методів дослідження різних сфер соціокультурної дійсності; – спрямований на виховання особистості шляхом засвоєння нею як уже існуючих у суспільстві цінностей культури, так і створення нових; – уможливує виявлення залежності розвитку соціального виховання та соціальної педагогіки від рівня та потреб розвитку культури певного соціуму, регіону, людства
Антропологічний підхід		
І. Аносова Б. Анан'єва, Б. Бім-Бада, А. Бойко, В. Василенко, З. Васильєвої, С. Кулешова, Л. Лузіної, А. Мудрика, О. Невмержицький, О. Огурцова	Антропологічні засади теорії і практики освіти	<ul style="list-style-type: none"> – системне використання даних усіх наук про людину як предмет виховання; – вимагає обов'язкового врахування в соціально-педагогічній науці знань інших людинознавчих наук; – отримання педагогічного знання методом, що забезпечує органічну інтеграцію людини в педагогіку; антропологічний характер аксіоматики, теорії, проблематики і методології розробки і вирішення проблем становлення і розвитку особистості на протязі і в результаті освітніх процесів
Аксіологічний підхід		
І. Аносов, І. Бех, О. Вишневський, В. Волков, С. Вітвицька, М. Елькін, І. Зязюн, І. Ісаєв, В. Крижко,	Загальнолюдські, громадянські, національні та професійні цінності, які визначають відношення людини до світу, до своєї діяльності, до самої себе	<ul style="list-style-type: none"> – спрямований на реалізацію завдань гуманізації; – вказує на залежність результатів освіти від чіткого визначення аксіології перетворень, що відбуваються в країні і в світі, та від виявлення ціннісного аспекту освіти надає можливість вивчати; – сукупність принципів смислу життя, залучення оцінки до розумової діяльності, перегляду обґрунтування етичних критеріїв, зв'язків пізнання не тільки з інтелектом, а й з волею, визначає раціональне і духовне

О. Леонтьєв, Л. Москальова, М. Окса, В. Сластьонін, В. Струманський, О. Сухомлинська, М. Чернобаєва, Є. Шиянов та ін.		ставлення до світу, до людини і потребує звернення до рефлексії різноманітного буття людини, у якому вона живе і рухається шляхом освітньо-культурного зростання
Компетентнісний підхід		
О. Овчарук, Н. Бібік, В. Байденко, В. Безрукова, В. Болотов, Е. Зеєр, Н. Кузьміна, О. Лебедев, О. Локшина, А. Маркова, О. Савченко, С. Трубачова, А. Хуторський та ін.	формування навчально-виховного процесу на досягнення результатів як переліку компетентності	<ul style="list-style-type: none"> – передбачає формування у фахівця професійної компетентності як здатності успішно розв'язувати завдання професійної діяльності; – полягає в зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в людині здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки та досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики
Синергетичний підхід		
А. Коломієць, Н. Лазаренко, А. Вірковський О. Вознюк, М. Данилов, Д. Дзвінчук, О. Дубасенюк, А. Євдотюк, В. Загвязинський, І. Лернер, В. Лутай, С. Сисоєва, М. Скаткин, В. Бранський, В. Буданов, Г. Васянович, С. Пожарський, П. Саух	положень соціальної синергетики як теорії самоорганізації	<ul style="list-style-type: none"> – методу аналізу явищ різної природи, що полягає у виявленні та пізнанні синергетичних закономірностей, які керують процесами самоорганізації в педагогічних системах, що потребує врахування природної самоорганізації цих систем; – вивчення педагогічних явищ з позиції синергетичної методології, що дозволяє розширити теоретичні та практичні межі аналізу педагогічних систем; – розширює уявлення про педагогічну реальність і дає змогу створити нові прикладні методології організації певних аспектів педагогічного процесу

Наведені методологічні підходи в соціально-педагогічній думку не вичерпує весь перелік підходів. Зокрема увага науковців спрямована на праксеологічний, акмеологічний, етнопедогогічний та інші методологічні підґрунтя під час наукових педагогічних розвідок. У контексті нашого дослідження особливий інтерес викликають підходи, що обумовлюють методологічні засади предмету дослідження та становлять підґрунтя до формування мотиваційно-ціннісного, змістовно-когнітивного, соціально-діяльнісного та рефлексивно-оціночного компонентів соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства. Такими підходами визначені: системним, суб'єктно-діяльним, особистісно-орієнтованим, функціональним.

Системний підхід як теоретико-методологічна основа дослідження виступає

ключовим та обумовлює можливість виділення системи формування соціальної активності молоді, розглядаючи її як комплексну складову в системі розвитку особистості.

Водночас системний підхід передбачав розгляд соціальної активності як певної організаційної системи та дав можливість розкрити закономірні зв'язки між окремими її компонентами; забезпечував цілісність, взаємозв'язки всіх компонентів формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства як складової загальної активності особистості. Спираючись на системний підхід як загально-науковий, було визначено вектор дослідження в напрямі сукупного, систематичного, комплексного запровадження системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

Відносно побудови системи формування соціальної активності системний підхід представляється сукупністю взаємообумовлених завдань: виявити базові елементи системи формування соціальної активності молоді в ІГС (мета, завдання, принципи, зміст, засоби, форми тощо); розробити модель системи з теоретично-обумовленими структурними компонентами; обґрунтувати функціональну змістовність системи. Детальніше обґрунтування системного підходу та на основі цього вироблення авторської системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

Важливим вбачаємо виділити **суб'єктно-діяльнісний підхід**, застосування якого дало змогу виявити чинники, що впливають на суб'єктність позиції молодої особи, розвиток соціальної активності під час їхньої діяльності в інститутах громадянського суспільства. Суб'єктами соціальної активності у межах нашого дослідження виступають молодь віком від 14 до 35 років, у тому числі школярі старших класів, студенти вищих та професійно-технічних закладів, молодіжні працівники, а також інша молодь, що цікавиться діяльністю ІГС.

Відзначимо, що суб'єктно-діяльнісний підхід характеризується залученням суб'єкта формування соціальної активності саме до дії в ІГС на різних рівнях: участь в громадських заходах, планування молодіжної активності, реалізація соціально-значимих проєктів. Ми згодні з думкою більшості науковців, що розвиток особистості відбувається у тісній залежності від тієї діяльності, в яку вона включена. Водночас варто врахувати той факт, що соціальна активність в ІГС формуються в переважній більшості через самостійну участь, саморозвиток, самоактуалізацію, засвоєння суб'єктом досвіду шляхом прийняття, осмислення сфери діяльності, в яку він включений. Саме тому систематичне залучення молоді до діяльності ІГС є запорукою засвоєння знань, умінь та навичок соціальної діяльності в сферах громадсько-політичної, проєктної, волонтерської та інших діяльностей.

Для нашого дослідження методологічно важливим є розуміння того, що в громадських організаціях, молодіжних центрах, молодіжних рада, благодійних фондах особистість молодої людини залучається на добровільних засадах, висловлюючи свою власну життєву позицію з різним ступенем активності в залежності безпосереднього залучення в якості глядача або власної ініціативи та реалізації соціально значимих заходів в ІГС. Окреслена тенденція діяльності інститутів обумовлюють використання **особистісно-орієнтованого підходу**, що сприяє створення в ІГС умов для повноцінного прояву й гармонійного розвитку всіх особистісних функцій молодої людини на шляху

формування соціальної активності. Необхідність урахування провідних положень названого методологічного підходу визначалась спрямованістю діяльності інститутів громадянського суспільства на становлення особистості молодого людини, розвиток її відповідальності, дієвості, соціальної активності.

У даному контексті слушною вбачається думка С. Савченко [11, с. 183–187] що особистісно-орієнтований підхід являє собою струнку систему організаційно-управлінських принципів, застосовуваних у галузі педагогічної практики, зокрема:

- етико-гуманістичний принцип визначає демократичний стиль відносин суб'єктів освітнього процесу та дозволяє субординувати систему цінностей, які становлять основу педагогічної діяльності, при цьому формується не особистість молодого людини, а розвивається його здатність бути особистістю, актуалізується прагнення до удосконалення усвідомлених особистісних дій;

- сила протиріч між наявними в молодого людини навичками соціальної поведінки буде розвиватися значно сильніше, якщо вони матимуть характер особистісного до них ставлення;

- інституалізує свободу молоді у виборі пріоритетів діяльності, побудові своєї соціалізаційної траєкторії, активізує формування суб'єктного досвіду;

- єдність двох планів впливу – зовнішнього (представленого процесом соціалізації) і внутрішнього (зумовленого цілеспрямованими виховними впливами), при цьому соціалізація особистості, яка здійснюється через широкі соціальні впливи, гармоніювала з вузько направленими освітніми;

- зміна пріоритетності цільових установок виховного процесу з колективних, які домінували раніше й часто нівелювали особистість, на індивідуальні, які гармонують з інтересами колективу й суспільства;

- закріплення за молодого особистістю статусу активного суб'єкта, який має неповторну індивідуальність і право на її збереження й розвиток;

- включення механізмів самовиховання, саморозвитку, саморегуляції особистості, що є головною умовою її успішної соціалізації, привнесення особистісного смислу в усі види діяльності, стимулювання процесів самовиховання, сприяння розвитку самостійності, ініціативи, відповідальності.

Продовжуючи обґрунтування методологічних підходів, врахування яких виступає ключовими факторами для науково-теоретичного обґрунтування ефективної системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства, доцільно звернутися до **функціонального підходу**, що реалізовує ідеї цілісності, структурованості та функціональності. Цілісність процесу формування соціальної активності молоді вбачаємо в єдності складових системи її формування (мети, завдань, змісту, форм, методів, засобів, спрямованих на досягнення поставленого результату). Водночас, ефективність досягнення поставлених завдань в більшості залежить від суб'єктивних чинників, у тому числі рис характеру, способу особистісної взаємодії суб'єктів діяльності ІГС. Структурованість формування соціальної активності визначаємо єдністю її складових компонентів (мотиваціо-ціннісного, змістовно-когнітивного, суб'єктно-діяльнісного, рефлексно-оціночного). Функціональність передбачає опанування цінностей та навичок громадської діяльності, умінь використовувати їх на практиці.

У межах названого підходу науковці досліджують сутнісно-функціональну,

функціонально-генетичну та функціонально-логічну структуру системи. Перша – демонструє субстанційні елементи, підсистеми та компоненти системи, їхні взаємозв'язки та основні функції. Друга – виділяю внутрішні закономірності розвитку і функціонування системи. Третя – виявляє логічні співвідношення між функціями системи: відношення переваги, домінування, супідрядності, тощо [10].

Водночас функціональний підхід дослідження спрямований на виявлення і диференціацію особливостей діяльності ІГС, що дає можливість виокремити та охарактеризувати складові цієї діяльності, їх соціально-педагогічне призначення.

Окреслені підходи дослідження передбачали виявлення соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства, відокремлення суб'єктного положення молоді людини в молодіжній громадській діяльності, визначили пріоритетні напрями дослідження під час розробки та впровадження системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

Методологічне підґрунтя вивчення формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства забезпечувалося **системним** (обумовлює можливість виділення системи формування соціальної активності молоді, розглядаючи її як комплексну складову в системі розвитку особистості), **суб'єктно-діяльнісним** (відзначається залученням суб'єкта формування соціальної активності саме до дії в ІГС на різних рівнях: участь в громадських заходах, планування молодіжної активності, реалізація соціально-значимих проєктів.), **особистісно-орієнтованим** (створення в ІГС умов для повноцінного прояву й гармонійного розвитку всіх особистісних функцій молоді людини на шляху формування соціальної активності.), **функціональний** (реалізовує ідеї цілісності, структурованості та функціональності) науковими підходами. Досліджені підходи складають методологічне підґрунтя для подальшого дослідження та розробки системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ваховський Л. Методологія дослідження історико-педагогічного процесу: постановка проблеми. *Шлях освіти*. Київ, 2005. № 2(36). С. 7–11.
2. Гончаренко С. У. Методологія. *Енциклопедія освіти* / ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / заг. ред. Ф. М. Рудич. Київ: Парламентське вид-во, 2006, 412 с.
4. Гураль П. Ф. Громадянське суспільство і держава в Україні: взаємодія і розвиток. *Часопис Київського університету права. Теорія та історія держави і права. Філософія права*. Київ, 2013. № 3. С. 13–16.
5. Зеленько Г. І. Інституціоналізація громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн Вишеградської групи та України): дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02. Київ, 2007. 388 с.
6. Зимогляд В. Я. Інституціоналізація громадянського суспільства в Україні як політична проблема. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Харків, 2011. № 11. С. 234–242.
7. Ипполитова Н. В. Методологические основания исследования проблем профессиональной педагогики. *Научные исследования в образовании*. 2012. № 11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vzaimosvyaz-ponyatiy-metodologiya-i-metodologicheskii-podhod>.
8. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави : проєкт. *Громадянська Освіта*. Харків, 2000. № 21. С. 6–7.
9. Коэн Дж. Л., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория. Москва: Весь Мир, 2003. 784 с.

10. Методологія і організація наукових досліджень. URL: http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k0356&T=01_2&lng=1&st=0
11. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05. Луганськ, 2004. 455 с.
12. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с.
13. Степаненко В. Громадянське суспільство: дискурси і практики: автореф. дис... д-ра соціолог. наук: 22.00.01. Київ, 2016. 36 с.

REFERENCES

1. Vakhovskiy, L. (2005). Metodolohiia doslidzhennia istoriko-pedahohichnoho protsesu: postanovka problemy [Methodology of the study of the historical-pedagogical process: problem statement]. *Shliakh osvity – The path of education*, 36, 7–11 [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S.U. (2008). Metodolohiia. *Entsyklopediia osvity – Encyclopedia of Education / V. H. Kremen (Ed.)*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
3. Hromadianske suspilstvo v suchasni Ukraini: spetsyfika stanovlennia, tendentsii rozvytku. F. M. Rudych (Ed.). (2006). Kyiv: Parlamentske vyd-vo [in Ukrainian].
4. Hural, P. F. (2013) Hromadianske suspilstvo i derzhava v Ukraini: vzaiemodiia i rozvytok [Civil Society and the State in Ukraine: Interaction and Development]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava. Teoriia ta istoriia derzhavy i prava. Filosofii prava – Journal of the Kyiv University of Law. Theory and history of state and law. Philosophy of Law*, 3, 13–16 [in Ukrainian].
5. Zelenko, H. I. (2007). Instytutsionalizatsiia hromadianskoho suspilstva u postsotsialistychnykh krainakh (na prykladi krain Vyshehradskoi hrupy ta Ukrainy). *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Zymohliad, V. Ia. (2011). Instytutsionalizatsiia hromadianskoho suspilstva v ukraini yak politychna problema [Institutionalization of civil society in Ukraine as a political problem]. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho – Bulletin of the National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise. Kharkiv*, 11, 234–242 [in Ukrainian].
7. Ippolitova, N. V. (2012). Metodologicheskie osnovaniya issledovaniya problem professionalnoy pedagogiki. – Nauchnyie issledovaniya v obrazovanii, 11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vzaimosvyaz-ponyatiy-metodologiya-i-metodologicheskiiy-podhod> [in Russian].
8. Kontsepsiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavy: proekt. Hromadianska Osvita (2000). Kharkiv, 21, 6–7 [in Ukrainian].
9. Koen, Dzh. L., Arato, E. (2003). Hrazhdanskoe obshchestvo y polytycheskaia teoriia. Moskva: Ves Myr [in Russian].
10. Metodolohiia i orhanizatsiia naukovykh doslidzhen. URL: http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k0356&T=01_2&lng=1&st=0 [in Ukrainian].
11. Savchenko, S. V. (2004). Naukovo-teoretychni zasady sotsializatsii studentskoi molodi v poznavchalnii diialnosti v umovakh rehionalnoho osvitnoho prostoru. *Doctor's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].
12. Sysoieva, S. O., Krystopchuk, T. Ie. (2013). Metodolohiia naukovo-pedahohichnykh doslidzhen: pidruchnyk. Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
13. Stepanenko, V. (2016). Hromadianske suspilstvo: dyskursy i praktyky. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].